

Nordkoreanske migranter i Kina

Konversion og socialt pres

METTE HEE LÆBORG

ENGLISH ABSTRACT: *Since the 1980s coercive persuasion has been scrutinized by sociologists in response to the preceding discourse on supposed 'brainwashing' methods claimed to be utilized by new religious movements. The sociological consensus was that 'brainwashing' and coercion rarely occur in religious conversion but this debate is revoked in light of Christian organizations' involvement with North Koreans in China. In China, North Koreans live under stressful conditions as illegal migrants exposed to criminal actions, while living under the threat of deportation. Christian organizations provide shelter, security and organize plights to a third country, if desired and possible, thus having a humanitarian functionality. The paper will argue that North Koreans in China, convert under grave social pressures as a result of well-organized religious groups, their availability, and social forces from the external world.*

DANSK RESUME: *Som en respons på diskursen om brug af 'hjernevask-metoder' blandt nyreligiøse bevægelser undersøgte en række sociologer fra 1980'erne social tvang i religiøs konversion. Konsensus var, at dette forekom som en sjældenhed, men dog var muligt og derfor nødvendigt at inkludere i en teoretisk analyse. Denne debat vækkes i lyset af kristne organisationers interaktion med nordkoreanske migranter i Kina. I Kina lever nordkoreanere under stressede vilkår som illegale migranter, eksponeret for kriminalitet og truslen om deportering. Kristne organisationer tilbyder nordkoreanere husly, 'sikkerhed' og migrationsrejser til et tredje land, hvis ønsket og muligt, og organisationernes funktionalitet får dermed også en humanitær størrelse. Artiklen argumenterer for, at nordkoreanere, i Kina konverterer under et stærkt socialt pres, som en konsekvens af velorganiserede religiøse grupper, disses tilstedeværelse i Kina samt eksterne sociale kræfter.*

KEYWORDS: *conversion; migration; Christian organizations; North Korea*

Indledning

God is at work everywhere. I came to faith in a safe house in China after I escaped North Korea. You would be amazed to see how the Spirit is at work in these safe houses. So many people come to faith. That's only possible thanks to you. We wouldn't even exist without your prayers (OD 2014).

Således svarer en nordkoreansk flygtning, da hun af den kristne organisation Open Doors d. 18. februar 2014 bliver spurgt, om Gud har forladt Nordkorea? For hende er svaret indlysende; Gud er til stede alle vegne, og helligånden er endda i høj grad at finde i de safe houses, hvor missionærer skjuler nordkoreanere. Her beskyttes migranterne mod de kinesiske myndigheder og de, der kunne have interesse i at indberette dem. Det er også her, at nordkoreanere eksponeres for den kristne mission, som oftest resulterer i at de konverterer til kristendommen.

Af de 26.124 nordkoreanske flygtninge, der på nuværende tidspunkt har immigrantstatus i Sydkorea, antages majoriteten at være kristne, og Jung skønner, at omkring 80-90 procent er protestanter, mens Chung mener, at der er tale om 88 procent (Chung 2009, 21; Jung 2011, 164; MOU 2004). Dette ses i forhold til et signifikant færre antal kristne i den totale sydkoreanske befolkning, som i 2005 blev estimeret til at udgøre 29 procent, heraf 18 procent protestanter og 11 befolkningsprocent katolikker. Med andre ord er der ifølge disse tal omkring tre gange flere kristne i den nordkoreanske migrantgruppe end i den samlede sydkoreanske befolkning (NSO 2005). Dog har kristendommen en stærk position i Sydkorea, hvilket også kommer til udtryk i den religiøse demografi, hvor 'protestantismen' vurderes til at være den næststørste officielle religiøse gruppe efter buddhismen (NSO 2005).¹

Der har kun været lille uafhængig interesse i at undersøge de kristne organisationers betydning for nordkoreaneres konversion til kristendommen i Kina (Jung 11, 2013a, 2013b). Dog har en række rapporter undersøgt nordkoreanernes generelle situation i og uden for Nordkorea, og det er for denne artikel væsentligt, at det gennem disse rapporter er muligt at danne et skøn over det sociale rum, som nordkoreanere befinder sig i, efter de har krydset grænsen fra Nordkorea til Kina, der som regel er det første stop i en flugt ud af landet. I februar 2014 publicerede en kommission nedsat af United Nations Human Rights Council en rapport på 372 sider om menneskerettighedsforbrydelserne i Nordkorea. Rapporten var baseret på offentlige høringer afholdt i Seoul, Tokyo, London og Washington, D.C., og bestod af flere end 80 vidne og ekspertudsagn (UNHRC 2014). Høringerne gav detaljerede beskrivelser af vidnernes oplevelser både i Nordkorea og Kina, som understøttede tidligere rapporter udarbejdet af andre organisationer, og disse vil i denne artikel benyttes til at belyse flygtningenes prædispositioner for at konvertere.

¹ 'Protestantisme' bruges i denne statistik som en samlet betegnelse for alle protestantiske retninger af National Statistical Office (NSO 2005).

Det fremgår af flere rapporter, at den hyppigste årsag til at krydse den kinesisk-koreanske grænse er at finde mad – med intentionen om bringe maden med tilbage til Nordkorea (CRS 2007; ICG 2006; UNHRC 2014). Nogle krydser også grænsen med det klare sigte at blive i Kina eller emigrere til et tredje land, og dertil findes en gruppe, som lokkes til Kina under falske præmisser. Flere rapporter dokumenterer, at et stort antal af kvinder sælges til enten sexindustrien eller kinesiske mænd; det er dog på grund af begrænsede oplysninger vanskeligt at gøre sig præcise antagelser om det egentlige antal. Af samme årsag kan der heller ikke foretages sikre skøn over, hvor mange nordkoreanere der samlet befinder sig i Kina, og en konsekvens heraf er, at undersøgelser viser vidt forskellige resultater. I 2005 vurderede organisationen Good Friends eksempelvis, at der bor omkring 50.000 nordkoreanere i Kina, mens International Crisis Group, i 2006, vurderede antallet til at være omkring 100.000, og i en rapport udgivet af Korea Institute for National Unification, fra 2013, dokumenteres der, at der bor omkring 7.500 nordkoreanere i Kina (min. 4.500 og maks. 10.500) (ICG 2006; KINU 2013; UNHRC 2014).

På grund af den kinesiske tolerance overfor det nordkoreanske regime opfattes nordkoreanere uden rejsetilladelse i kinesisk lovgivning som illegale eller økonomiske indvandrere og deporteres derfor til Nordkorea. Den reelle konsekvens er, at de migranter, der opholder sig illegalt i Kina, ikke kan opnå flygtningestatus og derfor ikke få rettigheder. I stedet befinder de sig i politisk gråzone eksponeret for menneskehandel, slaveri og andre kriminelle overtrædelser (CRS 2007; UNHRC 2014).

Hvis deporteret er skæbnen endnu værre, idet de vil kunne blive dømt efter flere paragraffer i den nordkoreanske straffelovgivning. Eksempelvis idømmer paragraf 233 "Illegal Crossing of Border" (illegal grænsekrydsning) en borger en straf på op til to år i en arbejdslejr, hvis ikke overtrædelserne vurderes til at være særlig alvorlig, men alvorlige tilfælde kan medføre en straf på op til fem år (CANKHR 2009: Article 233, UNHRC 2014, 107). Samtidig vil en person der har begået denne form for forbrydelse også have overtrådt paragraf 62, "Treason against the Fatherland" (landsforræderi), som straffer en borger med fem til ti år i en arbejdslejr (CANKHR 2009: Article 62). Med det sagt er straffelovgivningen så vagt defineret, at det er sandsynligt, at en borger yderligere vil kunne dømmes efter andre paragraffer som eksempelvis paragraf 64, "Sabotage", der defineres som handlinger med "anti-state purposes" og som medfører en livstidsafsoning i en arbejdslejr eller henrettelse (CANKHR 2009: Article 64).²

Konversionen til kristendommen ses i forhold til nordkoreanske og kinesiske omstændigheder, migranternes prædispositioner, kombineret med en relevant tilstede-

² I teorien tillader den nordkoreanske immigrationslovgivning, at borgere besøger slægtninge i Kina, mod fremvisning af en invitation samt slægtningenes kontaktoplysninger, og der kan ligeledes udstedes 24 eller 48 timers rejsetilladelser til nordkoreanske forretningsmænd (UNHRC 2014). I praksis er dette dog et privilegium forbeholdt borgere af høj rang eller god 'ideology' og er med andre ord begrænset til en særlig gruppe, hvilket betyder, at langt de fleste krydser grænsen uden gyldige rejsedokumenter og derfor kan dømmes under den nordkoreanske straffelovgivning.

værelse af kristne organisationer, der tilbyder beskyttelse, lægehjælp, mad og en fremtid til migranterne. Fordi organisationerne ikke kun tilbyder en kristen, men også en humanitær frelse, kan der dog rejses spørgsmål ved, hvorvidt migranterne konverterer frivilligt eller under pres. Den foreliggende artikel vil undersøge niveauet af tvang i konversioner blandt nordkoreanere i Kina, der anskues som en proces hvor nordkoreanere befinder sig i en 'tvangs-situation', og hvor det ikke er missionærer, der alene tvinger konversion. Dette ses i forhold til socialvidenskabelige konversionsteorier fremsat siden 1980'erne, som argumenterede for, at dette sjældent forekommer, og i forhold til relevante migrationsteorier for at undersøge forholdet mellem integration og konversion.

Den religiøse kontekst i Nordkorea

Nordkorea har en shamanistisk, buddhistisk, konfuciansk og kristen kulturarv, og det antages, at disse religioner er tilstedeværende elementer i det moderne nordkoreanske samfund. På grund af den begrænsede adgang til landet er det dog vanskeligt at fastslå, hvordan og i hvor høj grad kulturen er mærket af religionerne, fordi det gennem en socialistisk reform er lykkedes at kontrollere religionsdyrkelsen og det høje niveau af propaganda slører muligheden for at gøre sig antagelser om de faktiske forhold i regimet. Der er en markant forskel på, hvordan den nordkoreanske stat og den eksterne verden udlægger religionen i landet, hvilket er et gennemgående paradoks, når religionsdyrkelsen italesættes. Et højt antal flygtninge beretter eksempelvis om religionsforfølgelser, mens statens offentlige holdning er, at borgere frit må vælge og praktisere religion. Staten har således rapporteret til FN, at religiøse organisationer såsom Korea Christian Federation, Korea Buddhists' Federation, Korea Roman Catholic Association, Korea Chondoist Society og Korea Religionists' Society er tilstedeværende religioner i landet, ligesom at flere religiøse bygninger inden for de seneste år er blevet restaureret og en russisk ortodoks kirke er blevet opført i Pyongyang "where Russian religious persons staying in the DPRK are holding religious ceremonies" (UNHRC 2009b, 9). Det er bekendt, at der i Nordkorea afholdes officielle buddhistiske, protestantiske, katolske og konfucianske arrangementer; men disse har i højere grad en politisk og kulturel betydning end religiøs signifikans på mikroniveauet. Korea Institute for National Unification (KINU) rapporterer at "most North Koreans did not realize Buddhist temples were religious facilities, and did not recognize Buddhist monks as religious practitioners" (KINU 2014, 262).

Flygtninge fortæller også at 'fortune-telling' er en udbredt folkelig praksis blandt nordkoreanere (KINU 2014, 275). Fortune-telling udspringer af kinesisk astrologi og kan på dansk oversættes til praksissen at 'spå'. Spåkonerne og spåmændene specialiserer sig i forskellige divinationsteknikker, der eksempelvis kan tage udgangspunkt i klientens hænder, ansigt eller brug af divinationsredskaber, for derigennem at give

klienten informationer om eksempelvis dennes fremtid.³ Uden at vide hvor meget denne praksis fylder i samfundet, synes udbredelsen at være så stor, at paragraf 267 og 268 i straffelovgivningen italesætter den. Her står der, at en person som “repeatedly engages in superstitious activities in exchange for money or goods” straffes op til to år i en arbejdslejr, og i alvorlige tilfælde op til fem år, mens en person som “for personal gain or other purposes, encourages others to engage in superstitious activities” straffes op til to år, dog med mulighed for at få en straf på syv år (CANKHR 2009: Article 267-268).

Fælles for nordkoreanere er regimets dyrkelse af den første leder Kim Il Sung, hjernen bag *juche*⁴ (주, *ju* = 'hersker'; 체, *che* = 'krop'/'enhed'/'form'). I sin strukturelle opbygning forekommer *juche* sammenlignelig med en religiøs institution, hvilket også får nogle forskere til at betegne det som en statsreligion. I et religionsvidenskabeligt perspektiv har *juche* medført, at flere religiøse kulturtraditioner er blevet omskrevet og dermed fået en socialistisk betydning, hvilket eksempelvis er tilfældet med det konfucianske forfaderritual *jesa* (제사). Fra at være et madoffer, hvor familien ærede forfaderen ved at bukke for denne på dennes dødsdag, blev det omskrevet til, at man i stedet skulle lægge blomster på den afdødes grav, mens man fokuserede på, hvordan man som familie i denne-verden kunne videreføre den afdødes socialistiske arv (Kang 2011). Det, der er væsentligt for denne artikel, er, at *juche* konstruerer et verdensbillede, der centraliserer Kim Il Sung, og en særlig doktrinær forståelse, hvori ritualisering og tilbedelse indgår. Nordkoreanere er i den forstand indoktrineret til at have en særlig kosmologisk forforståelse, som generelt modarbejder religiøse strømninger og andre ideologier end de, der understøtter regimet.

Konversionsteori

Social tvang eller 'hjernevask'⁵ er ofte blevet fremsat som en forklaring på konversioner til et antal af nyreligiøse bevægelser. Disse bevægelser blev ofte beskyldt for at

³ I Sydkorea kombinerer de fleste behandlere enten tarotkort eller *saju* (사주, fire horoskopiske data: år, måned, dag og klokkeslettet for klientens fødsel, som også betegnes 'the four pillars') med bogen *The Secrets of Tojeong* (토정비결), der er en divinationsteknik baseret på klientens fødselsdato (Yi 2006; Garcia 2010). Det antages at denne praksis kommer til udtryk anderledes i Nordkorea, afhængigt af hvilke redskaber der er tilgængelige og lignende faktorer.

⁴ *Juche* blev første gang italesat af Kim Il Sung i en tale til Koreas Arbejderparti i 1955. Det kan i en autonom selvforståelse oversættes til 'egen hersker' (andre oversætter det til "sovereign autonomy" eller "self-reliance" (Shin 2007, 517)). Det defineres i sin bredeste forstand som en ideologi, der er inspireret af marxistisk-leninistiske tanker, hvor menneskets rolle som hersker i et socialt system fremstår som den centrale ide (Helgesen 1991, 190).

⁵ 'Hjernevask' fra det kinesiske begreb *hsi nao*, som man i Kina (1940'erne) benyttede til at påvirke kinesiske borgere til politisk konversion, tankereform eller til at få uskyldige til at vedkende sig forbrydelser. Under Korea-krigen benyttede man i Nordkorea samme teknik til at påvirke et lille antal amerikanske krigsfanger, der siden blev frigivet/udvekslet, så de kunne undergrave Sydkoreas amerikanske allierede indefra. Det viste sig at 'hjernevasken' ikke var stabil, når amerikanerne blev frigivne og vendte tilbage til deres eget politiske miljø (Barker 1984; Lifton 1963).

benytte sig af konversionsmetoder, der blandt andet indebar bortførelse og efterfølgende 'hjernevask', og disse anklager kom som oftest fra pårørende, anti-cult og counter-cult bevægelser (Barker 1984, 2002). Op gennem 1980'erne dokumenterede sociologer, at social tvang i religiøs konversion forekom som en sjældenhed, men dog som en teoretisk mulighed, og måtte af den grund inkluderes i teoretiske overvejelser om konversion (Barker 1984, 2002; Kilbourne & Richardson 1989; Lofland & Skonovd 1981, 1983; Robbins & Anthony 1982; Robbins 1984). Således argumenterer Lofland og Skonovd for, at tvungen conversion "virtually never occurs, it is nonetheless a possibility, and in the interest of theoretical comprehensiveness it needs to be included in our treatment", hvilket Snow og Machelek tilslutter sig med tilføjeisen at "social scientists find it of limited utility and generality" (Lofland & Skonovd 1984, 16; Snow & Machelek 1984, 179).

Efter at have undersøgt Unification Church konkluderer Barker:

The fact that most people who are subjected to the Moonies' attempts to recruit them are perfectly capable of refusing to join the movement rules out those explanations which rely totally on Unification techniques of coercion for an explanation of recruitment to the movement (Barker 1984, 233).

I stedet foreslår både Barker (1984, 2002) og Kilbourne og Richardson (1989), at beskyldningen om social tvang i højere grad repræsenterer indsigelsespartens holdning til den givne religion end en reel konversionstype, ligesom at nogle argumenterer for, at ideen om 'hjernevask' benyttes til det formål at legitimere 'deprogramming' (Barker 1984, 2002; Robbins & Anthony 1982).

Social tvang opstår, når et individ fratages muligheden for at tage et frit valg, grundet pres fra den eksterne verden. Lofland & Skonovd definerer tvang som "(1) the compulsion of the individual (2), sincerely to confess guilt or an ideological system", til hvilket Kilbourne & Richardson tilføjer, at der finder et socioemotionelt sammenbrud sted efterfulgt af underkastelse til gruppen (Kilbourne & Richardson 1989, 8; Lofland og Skonovd 1984, 16).

Barker (1984, 2002) mener, at den egentlige undersøgelse består i at udpege, om de potentielle medlemmer er underlagt tvang eller om de tager et frit valg i konversionen, til hvilket det 'frie valg' defineres. Dette indeholder refleksivitet, bevidsthed og evnen til at forestille sig flere potentielle fremtider og finder sted, når et individ har mulighed for at beslutte sig mellem to eller flere muligheder og kan forestille sig disses potentielle udfoldelser. Samtidig skal en person være i stand til at træffe et valg baseret på tidligere erfaring, hvilket vil sige, at dennes værdier og interesser skal være dannet på baggrund af tidligere oplevelser (Barker 1984).

Flere peger på ligheder til politisk tvang, som den ses i blandt andet forhørelses-teknikker og 'hjernevask-metoder' benyttet af kommunistiske regimer (Lofland & Skonovd 1984). I den forbindelse fremhæver Kilbourne & Richardson (1989) fysisk tvang og tilbageholdelse som de elementer, der adskiller politisk og religiøs tvang fra

hinanden, fordi disse ikke forefindes i religiøs konversion. Som opstillet af omstændighederne sættes nordkoreanere i en tvangs-situation, og dermed strækker betydningsrummet for tvang sig fra former for fysisk tvang til mere abstrakte former for social kontrol. Denne artikel vil i de fremstillende dele søge at specificere, hvordan tvang udøves gennem forskellige specificerede former for socialt pres, og kun i sammenfattende dele benytte udtrykket tvang.

Konversionen placeres ligeledes i et relevant migrationsperspektiv. Inden for migrationsforskningen ses en tendens til at italesætte religiøse ritualer som elementer af etnisk kultur, der dyrkes med det formål at bevare etnicitet (Ebaugh & Chafetz 2000; Cadge & Ecklund 2007; Hagan & Ebaugh 2003; Min 1992, 2010; Warner & Wittner 1998). Nyere forskning udpeger dog akkulturationsprocesser i migrantreligiøsitet, såsom Kwon (2003) og Min (2010) når de argumenterer for, at koreanske migranter i USA benytter religiøse fællesskaber til at assimilere til modtagerlandets kultur. Kerneforskellen på denne forskning og dette case er dog disse migranternes livsverden – det vil sige deres kulturelle- og (ikke) religiøse baggrund og de sociale omstændigheder, som konversionen sker under. På grund af de unikke omstændigheder i Nordkorea er det eksempelvis ikke alle migranter, der har et forhold til religion. Nogle er født og opvokset i en arbejdslejr indtil deres flugt, og for disse er livet uden for murene i sig selv stor abstraktion. Derfor er dette case også unikt set i forhold til eksisterende migrationsteori, der tager udgangspunkt i migranter med en allerede formet religiøsitet eller forståelse heraf fra 'fraflytterlandets' kultur. Så selvom der er lignende processer i spil i tilfældet med nordkoreanere, udfolder de sig dog inden for særskilte analytiske rammer, hvor migrationsmotiver er forbundet med sårbare flygtninge eller politiske 'afhoppere', som nogle kalder dem. Det er i dette undersøgelsesfelt yderst relevant at tage højde for, at nordkoreanernes livsbetingelser er unikke, i og med at nordkoreanere sætter deres liv på spil for at komme til Kina, hvor de lever i en politisk gråzone, ubeskyttet af loven og sårbare over for omverdenen.

Mogensen (2007) argumenterer i *Dansk konversionsforskning*, at den religiøse konversionsproces hænger sammen med den sociale integrationsproces for migranternes konversion til den danske folkekirke. Han mener, at konversion både kan være et "middel til eller betingelse for integration", "et resultat af integration" eller et religiøst "udtryk for integration", ligesom at integration kan være et "motiv for konversion" (Mogensen 2007, 88). Her kan der drages paralleller til det nordkoreanske tilfælde, dog gennem et andet ræsonnement end det Mogensen opstiller:

Når migranter konverterer til kristendommen i migrantmenighederne, styrkes deres etniske identitet således at de ikke mister forbindelsen til deres historie, kultur og folk, samtidig med at de gennem kristendommen knytter værdimæssige bånd til det danske samfund og også etablerer relationer til gammeldanske kristne (Mogensen 2007, 86).

Når nordkoreanere konverterer til kristendommen i safe houses, er den primære årsag at modtage humanitær nødhjælp og beskyttelse af de humanitære, og som

oftest kristne, organisationer, der tilbyder dette. Migranter i Danmark er ikke underlagt samme pres, og der er altså ikke tale om en gruppe sårbare flygtninge, som har behov for nødhjælp til at overleve. Denne forskel er relevant for, hvordan konversion forstås inden for gruppen, idet de teoretiske rammer for konversionen påvirkes heraf. Der kan eksempelvis rejses kritiske spørgsmål ved den egentlig dyrkelse af nordkoreansk etnicitet i migrantmenighederne og hvorledes dette benyttes i assimileringstrategier for at forberede nordkoreanere til en potentiel fremtid i et tredje land eller endda Kina. Artiklen vil derfor referere til assimileringsteori inden for begrænsede rammer, da dette ville kræve et større empirisk studium, som det endnu ikke har været muligt at lave.

Kristne organisationer og kristen konversion

Kristne organisationer er aktive agenter i nødhjælpen til nordkoreanske migranter i Kina, og består af et omfattende undergrundsnetværk med organiserede kirker og safe houses (Durihana 2014; Helping Hands 2014; ICG 2006; Jung 2013a, 2013b). Organisationerne betragter deres mission som både en kristen og en humanitær størrelse, og skillelinjen mellem disse forekommer utydelig. Helping Hands beskriver således sig selv som en organisation, der er dedikeret til at reagere på undertrykkede nordkoreaneres flugt, hvilket udføres:

by alleviating physical, social, political and spiritual needs through partnership with like-minded individuals, in response to Jesus Christ's call to love, serve, relieve suffering and set the exploited free (Helping Hands 2014).

I en rapport udarbejdet af International Crisis Group fortæller to præster (det fremgår ikke, hvilke trosretninger de kommer fra) fra henholdsvis Sydkorea og USA, at huskirker på den kinesiske side af Tumen-floden donerer "food, clothes, and basic medical kits" til nordkoreanske grænsekrydsere, og at "hundreds of border crossers passed through each of fifteen to twenty house churches in this one network alone" (ICG 2006, 5).

Nordkoreanere kommer dog i kontakt med organisationerne på flere forskellige måder. Nogle bliver opsøgt af missionærer på gaden, nogle hører tilfældigt om organisationerne, og andre kommer i kontakt med dem gennem en tredje part. Naomi, en nordkoreansk flygtning nu bosat i USA, fortæller i et interview til the Wall Street Journal, at hun kontaktede den sydkoreanske præst, Ki-Won Chun, der er leder af den kristne organisation Durihana, efter hun blev bekendt med ham gennem Voice of America (VOA) (Kirkpatrick 2006).⁶ Efter en internetsøgning, hvor Naomi fik fat i

⁶ VOA er en multimedia institution, grundlagt af den amerikanske regering i 1942, som en respons på behovet for det, VOA betegnede som troværdige nyhedsudsendelser til de mennesker, der befinder sig i lukkede og krigsramte samfund (VOA 2014). I den forstand målretter de sig ikke mod USA, men eksterne samfund, og udsender i dag nyheder på 45 sprog, som VOA mener når 164 millioner ugentlige lyttere/seere (VOA 2014).

Chuns kontaktoplysninger, sendte hun ham en fax hvor hun bad om hans hjælp. Hannah, der ligesom Naomi er migreret til USA, flygtede fra et voldeligt 'ægteskab' til en kinesisk mand. Herefter mødte hun en missionær, som hjalp hende til Beijing, hvorfra hun blev sat i kontakt med 'the underground railroad', som betegner det undergrundsnetværk, der fører en migrant ud af Kina og til et tredje land (Kirkpatrick 2006). Det var Chun, som organiserede begge flygtninges rejser, og det var gennem denne migrationsoplevelse, at både Naomi og Hannah konverterede.

Efter nordkoreaneres kontakt med det kristne undergrundsnetværk placeres de i safe houses, hvor de skjules af missionærer og bliver informeret om de muligheder, de vil have som borgere i eksempelvis Sydkorea eller i et andet tredje land. Her modtager de samtidig bibelundervisning, og Chun fortæller at "each day, the refugees rise at 5 a.m. to worship and read the Bible" (Reitman 2002). Yu Hwa, en 28-årig nordkoreaner, fortæller, at hun:

watched a lot of TV and studied the bible. There were times when I just wanted to leave because living in secret without freedom was hard [...] In the beginning, my worldly wish was to become a singer, but after receiving much of God's grace, I now want to learn English and Japanese in a theological school and do missionary work (CANKHR 2007).

Fordi konversion er en integreret del af organisationernes missionsarbejde, må migranterne tilpasse sig dette, hvis de ønsker at modtage hjælp. Tilmed er det ikke alle migranter, som forespørger hjælp, som også modtager den, såsom Yosep Baek: "I visited some churches, but they were having their own problems and refused to help me" (CANKHR 2012).

Migranterne er underlagt et socialt pres for ikke kun at blive en del af den kristne gruppe, men også at komme så tæt på indercirklen som muligt, idet de kan fravælges. Mekanismerne i denne proces kan ses i lyset af Moreland og Levines (1982) 'group socialization model', der i en social-psykologisk fremstilling forklarer et individs passage gennem en gruppe. De argumenterer for, at et individ kan blive medlem af en gruppe, hvis begge parters såkaldte "commitment" til hinanden når et niveau, hvor de imødekommer hinandens "acceptance criteria" (Levine et al. 2001, 90). Medlemskab er i den forstand en forhandling mellem to parters kriterier, hvor både gruppen vil søge at tilpasse sig individet og individet vil søge at tilpasse sig gruppen, dog under den forudsætning at den anden part møder ens kriterier. Når kristne organisationer inkorporerer bibelundervisning i deres nødhjælpsplan og opfordrer til kristen konversion, er dette dermed udtryk for, at organisationerne opstiller en række sociale kriterier, som i sidste ende bestemmer et individs sociale plads i, eller uden for, gruppen. Opnår et individ medlemskab i gruppen, er der samtidig tale om forskellige gradbøjninger af tilhørsforhold, hvilket betyder, at nogle medlemmer er stærkere end andre.

Det formodes, at de kriterier, der opstilles af nordkoreanere, er præget af individuelle præferencer, der retter sig imod social sikkerhed og eventuelt migration. I forhandlingen mellem nordkoreanere og kristne organisationer må nordkoreanere stræbe efter at imødekomme organisationernes kriterier for kristen indlæring og konversion for at stille sig selv stærkt i den sociale gruppe. Migranternes tilpasning til de kristne organisationer kompliceres af, at det ikke kun er nok at konvertere, men at der også skelnes mellem graden af religiøsitet. Det vil sige, at nogle konvertitter kan være 'bedre kristne' end andre, og dette kan i sidste ende få betydning for, hvem der bliver udvalgt til næste flugtrejse. Chun fortæller eksempelvis at "those with relatives already in the South get preference" samt "who will do well in the South and who has become a committed Christian" (Reitman 2002). Den kristne præference i udvælgelsen får Hiroshi, en japansk aktivist, til at kritisere kristne sydkoreanske organisationer, for – som han argumenterer – så vil de migranter, der bedst tilfredsstiller missionærerne, komme til at stå 'først i køen' til en flugt (Hiroshi 2008; Jung 2013b). Han mener, at dette får særlig betydning for de migranter, der ikke har midler til at finansiere deres rejse, fordi disse må yde en ekstra indsats for at opnå en høj social position i håb om at dette vil kompensere for den manglende kapital. Med andre ord vil nordkoreanere uden kapital skulle bevise sig selv som kristne, fordi disse vil være mere afhængige af missionærernes personlige holdning til migranten, frem for dem der har kapital til at finansiere en 'her og nu-rejse'. Hvad man end mener om Hiroshis kritik, så argumenterer han overbevisende for, at nordkoreanere er udsat for et stærkt socialt pres i konversionen, opstået som en konsekvens af migranternes situation i Kina og kristne organisationers indblanding heri. De befinder sig altså i en tvangs-situation, hvor det på grund af det omgivende samfund ikke står dem frit for at forlade den kristne institution, 'the safe house'.

Konversionen opfattes både som en åndelig frelse i et anden-verdens perspektiv og en konkret frelse i et denne-verdens perspektiv, hvilket blandt andet kommer til udtryk, når Chun udtaler, at missionen også handler om den kristne pligt til at frelse sjæle; "we have to save them because otherwise they'll die.... It's my mission" (Reitman 2002). Samtidig tilskriver Chun både missionen en økonomisk og samfundsændrende betydning, som han i en weberiansk fortolkning mener vil komme til at forbedre den nordkoreanske økonomi og efterfølgende genforene Nord og Sydkorea (Durihana 2014). If. Chun vil missionen både påvirke Nordkoreas finanssektor og i det lange løb genforene de to lande. Uanset om dette er reelle forudsigelser eller ej, har inklusionen af disse betydning for nordkoreanernes evne til identificere sig med organisationen, idet der dannes relevante fællesreferencer mellem nordkoreanerne og organisationerne, hvilket Hefner mener er grundlæggende for konversion, da disse er dannende for en ny social identitet (Hefner 1993, 16, 17). Nordkoreanernes konversion til kristendommen er da forudsat af deres evne til at redefinere deres identitet gennem referencepunkter med missionærerne, hvilket i høj grad kommer til udtryk gennem organisationerne selv, når de inkorporerer koreansk nationalisme,

etnisk tilhørsforhold, humanitær nødhjælp og et demokratisk ideal om en bedre verden i deres mission.

Det sociale pres

Med udgangspunkt i Somits definition af 'hjernevask' fremhæver Lofland & Skonovd blandt andet isolation og tortur som tilstedeværende elementer i 'hjernevask-metoder' (Lofland & Skonovd 1983). Selvom nordkoreanerne isoleres fra omverdenen i safe houses, er de hverken underlagt fysisk tvang, tilbageholdelse eller tortur; tværtimod kan isolationen for nogen snarere give en form for sikkerhed, idet de beskyttes mod udefrakommende personer, som kan være en trussel mod dem. Isolationen har dermed ikke den negative effekt, som ofte forbindes med 'hjernevask', idet formålet er at beskytte flygtningene mod den eksterne verden.

Der er i de kristne organisationer hverken tale om fysisk tvang, tortur eller brug af 'hjernevask-metoder' til konversion. I stedet tager presset en social form og er et produkt af de givne organisationers struktur og samfundsrelaterede omstændigheder i Kina, der lægger et eksternt pres på migranterne, altså det der i denne artikel er blevet kaldt en tvangs-situation.

Allerede før mødet med en religiøs institution er nordkoreanere eksponeret for tvingende elementer fra samfundet, som føres tilbage til Nordkorea. Både i Nordkorea og Kina har migranterne været underlagt høje niveauer af tvang, hvorledes 'hjernevask' og social tvang, inklusiv religiøs tvang, ses som en integreret del af deres identitetskonstruktioner, hvilket gør deres situation mere kompleks, end hvad de anførte sociologer tager højde for i deres teorier. Når Barker eksempelvis fremhæver fortidsperspektivet som en del af et frit valg, er det for at kontrollere, at en konvertit integrerer erfaringer, fra før denne socialiserede sig med den givne religiøse institution i sin beslutningstagen. Dette forudsætter antagelsen om, at konvertitten ikke har været underlagt tvang før mødet med den givne religion. For nordkoreanere forholder dette sig anderledes, idet social tvang a priori er en integreret del af deres prædispositioner, hvilket ændrer forholdene mellem tvang og frihed. Tvang er derfor ikke forbeholdt den kontekst, hvori individet socialiserer med den religiøse institution, og kan af samme årsag ikke opstilles som en kontrast til tiden uden for organisationen. Tværtimod udfolder social og en konkret religiøs tvang sig i forskellige former og i forskellige kontekster. Samtidig befinder migranterne sig i Kina i et paradigmeskift, hvor deres værdier er under forandring og deres verdensanskuelser udfordres og omformuleres fra et totalitært regime til et undertrykkende Kina og derfra evt. til et muligt tredje land.

I forhold til individets mulighed for at beslutte sig mellem to eller flere potentialer udfordres niveauet af socialt pres igen. Som sagt er migranternes udgangspunkt typisk ikke at opnå sjælelig frelse, men at modtage humanitær nødhjælp og for nogle at rejse til et tredje land. Spørgsmålet er da, om migranterne har andre muligheder

end kristen konversion – helt specifikt mulighed for at beslutte sig mellem to eller flere potentialer? I så fald skulle migranten være bekendt med ikke-religiøse organisationer, der kan tilbyde samme flugtvejse, eller have mulighed for at kunne forlade organisationen og blive i Kina uden at skulle befinde sig i truende omstændigheder. Da ville migranten, ifølge Barker, have truffet et frit valg om at konvertere. Det formodes, at langt de færreste, om nogen overhovedet, har denne mulighed, og at de på grund af deres faresituation tilknytter sig den første organisation, de kommer i kontakt med. Samtidig er der grund til at betvivle muligheden for, at migranterne af missionærerne skulle blive præsenteret for at kunne tilknytte sig en ikke-kristen organisation. På grund af dette er nordkoreaneres konversion til kristendommen stærkt påvirket af et udefrakommende socialt pres, også selvom migranterne hverken er underlagt fysisk tvang eller konkrete 'hjernevask-metoder'.

Det sociale pres er begrundet i en stærk ulighed mellem de kristne organisationers mission og migranternes humanitære situation. Truslen om, hvad der potentielt kan ske, hvis de ikke migrerer til et tredje land, gør konversionen til et spørgsmål om overlevelse og fysisk beskyttelse, og for at modtage denne nødhjælp må nordkoreanere antage kristendommen, som en del af organisationernes humanitære pakkeløsning. Dermed vil jeg mene, at der opstår en dobbelteffekt i konversionen, fordi migranterne presses til at konvertere fra den eksterne verden, samtidig med at der er en proces i spil, hvor konversion er situationsbestemt, hvilket betyder, at fordelagtighed og personligt udbytte er relevante faktorer.

Fordi ikke alle migranter ønsker at emigrere til et tredje land, antager jeg, at bevarelsen af nordkoreansk etnicitet virker på forskellige niveauer. Fællesskabsbåndet ved at være sammen med andre nordkoreanere opfattes i denne sammenhæng som adskilt fra en konkret dyrkelse af nordkoreansk etnicitet, og på grund af migranternes forskellige baggrundsoplevelser vil migrationen have varierede betydninger. Nogle søger at vende tilbage til Nordkorea på grund af familiebånd; men for nogle konvertitter kan det også være som tilbagevendte missionærer. Andre har en konkret ønske om at migrere til et tredje land; men fællesnævneren er missionærernes centrale rolle i formidlingen af omverden. Dette har særlig betydning for de migranter, der i høj grad har brug for at integrere sig i den kristne kreds eller ønsker at migrere til et tredje land, idet migranternes tilpasningsevne og tilegnelse af det kristne livssyn vurderes af missionærerne. Dermed får migranterne også en unuanceret forståelse af omverden og den kultur, de potentielt skal assimilere til, hvilket er med til at påvirke deres selvopfattelse og syn på kristendommen.

I sydkoreaneres opfattelse af nordkoreanske migranter findes et kulturelt paradoks, idet migranterne både betragtes som en gruppe af samme etniske herkomst som sydkoreanere, parallelt med at der findes en konventionel forståelse af nordkoreanere som en særskilt etnisk minoritetsgruppe (Choo 2006; Chung 2009; Jung 2011. 2013a. 2013b). Nordkoreanere tilskrives sociale markører såsom '*skinny, dirty, helpless, obedient, sorrowful, weak, and poor*', hvilket præger de kulturelle forventninger,

der stilles til migranterne (Jung 2013b, 156). I samme proces opstilles disse markører som kontraster til de sydkoreanske middelklasseværdier, og det forventes, at migranter efterstræber og ultimativt tilegner sig disse. I den forstand præsenteres migranterne for en særlig konstrueret kulturfremstilling, der er ekskluderende, ukomplet, idealiserende og ikke mindst uopnåelig for mange migranter, der typisk vil befinde sig nederst i samfundshierarkiet. En kristen identitet får her relevant betydning som en opnåelig fællesnævner med den sydkoreanske middelklasse (Chung 2009).

Nordkoreaneres selvopfattelse rekonstrueres dermed også gennem et kristent sydkoreansk filter; teoretisk kan man dog tvivle på, i hvor høj grad den nordkoreanske etnicitet faktisk bevares. Jeg antager, at assimilation i de pågældende safe houses er en proces, der kan, men ikke altid er, forbundet med etnisk bevarelse, og at sammenhængen med en migrationsrejse til et tredje land kan ses i et adskilt integrationsperspektiv, der fortsætter i det tredje land. En undersøgelse af de nævnte kritikpunkter vil dog kræve en mere omfattende empirisk undersøgelse.

Efter konversionen

Når undersøgelser peger på, at 80-90 procent af den nordkoreanske migrantgruppe i Sydkorea er kristne, er der god grund til at antage, at dette repræsenterer en gruppe med høj diversitet, hvor medlemmerne er kristne i forskellige variationer. En gruppe på 80-90 procent regnes derfor ikke for at være en homogen kristen gruppe, men snarere en mangfoldig gruppe med individualiserede variationer af religiøsitet. Den 'levede' religiøsitet bevæger sig i den forstand ud over de rammer, som opstilles af den givne religiøse institution, hvor nogle muligvis går i kirke hver søndag, mens andre ikke gør, og nogle muligvis tror på, at helligånden er til stede i de pågældende safe houses, mens andre måske ikke gør (McGuire 2008). På samme måde som migranternes religiøsitet er varierende, kan det antages, at motivet bag konversion er lige så varierende. Nogle vil muligvis konvertere, fordi de er oprigtigt troende, og andre har måske et decideret mål om at komme længere 'frem i køen' til en migration eller om end andet ikke bagerst. Dermed ses også, hvordan religiøsitet er af en selektiv størrelse og i høj grad situationsbestemt (Cohen 1978; MacKay 2000). Dermed sagt vil en migrant sandsynligvis påtage sig en særlig religiøs identitet i et safe house, og en anden, hvis den pågældende blev forhørt af det nordkoreanske politi.

Den høje kristne konversion betyder ikke nødvendigvis, at nordkoreanere fortsat er praktiserende kristne efter ankomsten til Sydkorea. Chun udtaler, at der er en tendens til, at nordkoreanere bliver mindre troende, efter at de er ankommet til Sydkorea, og ifølge ham går størstedelen af migranterne hverken i kirke eller beder bønner; "they say, 'I'll live the rest of my life for Him.' But they always forget it" (Reitman 2002). Chun mener altså, at en stor del af migranterne ændrer religiøsitet i Sydkorea, når de kommer uden for det miljø, hvor de konverterede. På dette punkt kan

tvangssituationen i de forskellige safe houses sammenlignes med et element af den hjernevask, som de amerikanske soldater var udsat for under Koreakrigen. Når individer sættes frit til selv at vælge, fortager effekten sig ofte (for de 'hjernevaskede' soldater praktisk talt altid). I tråd med dette argumenterer Robbins og Anthony for, at konversion gennem 'hjernevask' ikke er vedvarende, fordi denne slags konvertitter befinder sig i en midlertidig euforisk tilstand, som vil forsvinde (Robbins & Anthony 1982). Hertil tilføjer Lofland & Skonovd (1981, 382), at dette vil ske, hvis konvertitten placeres i et åbent samfund. Selvom 'hjernevask-teorien' ikke kan overføres på nordkoreanerne, tyder det på, at samme tendens ses blandt nordkoreanere: Placeret i et åbent samfund opleves et frafald af praktiserende kristne.

Konklusion

Social tvang i konversion er op gennem 1980'erne blevet italesat af sociologer som en teoretisk mulighed, der i praksis sjældent forekommer. I tilfældet med nordkoreanske migranter, der konverterer til kristendommen, ses dog et højt niveau af social pres, der både kommer fra de givne religiøse organisationer og den eksterne verden – det der i denne artikel er blevet kaldt en tvangs-situation. Analysen viser, at migranterne er udsat for et stærkt pres til at antage en kristen religiøsitet, hvis de ønsker at øge deres chancer for at blive udvalgt til en migrationsrejse, idet en 'god kristen' prioriteres over en 'dårlig kristen' eller en ikke-kristen. Hermed tilskrives migranternes religiøsitet en særlig betydning for deres sociale position i organisationerne, hvor ulighederne mellem de kristne organisationers mission og nordkoreanernes ønsker kommer til udtryk, og hvor konversionen i sidste ende bliver et krav.

Konversionen har en klar sammenhæng med migranternes integration til både safe houses og et potentielt tredje land og har dermed en assimilerende effekt, der taler for den nyere forsknings syn på assimilation og konversion. På et teoretisk niveau rejser artiklen her dog tvivl om i hvor høj grad denne migrationsforskning kan overføres, da den som regel har taget udgangspunkt i migranter, der allerede har dannet en religiøs identitet eller en forståelse heraf, hvilket ikke er normen for nordkoreanere. En tilkendegivelse af migranternes unikke situation har til slut betydning for tvangs-situationen, hvori konversion opstår, og for presset til at fra- og tilskrive sig specifikke værdier.

LITTERATUR

Barker, Eileen

1984 *The Making of a Moonie: Choice or Brainwashing?*, Gregg Revivals, Hampshire.

2002 "And the Wisdom to Know the Difference? Freedom, Control and the Sociology of Religion", *Sociology of Religion* 64 (3), 285-307.

Cadge, Wendy og Elaine Howard Ecklund

2007 "Immigration and Religion", *Annual Review of Sociology* 33, 356-379.

- CANKHR (Citizens' Alliance for North Korean Human Rights)
- 2007 *The Road May Be Rough, But go Smiling*, d. 20. december, Citizens' Alliance for North Korean Human Rights, Seoul. (Set 23.09.2014 på: <https://eng.nkhumanrights.or>).
- 2009 *The Criminal Law of the Democratic People's Republic of Korea*, oversat af Sang hyup Lee et al., Citizens' Alliance for North Korean Human Rights, Seoul.
- 2012 *Crossing the Perilous Border*, d. 29. juni, Citizens' Alliance for North Korean Human Rights, Seoul. (Set 23.09.2014 på: <https://eng.nkhumanrights.or>).
- Choo, Hae Yeon
- 2006 "Gendered Modernity and Ethnicized Citizenship: North Korean Settlers in Contemporary South Korea", *Gender and Society* 20 (5), 576-604.
- Chung, Byung-Ho
- 2009 "Between Defector and Migrant: Identities and Strategies of North Koreans in South Korea", *Korean Studies* 32, 1-27.
- Cohen, Ronald
- 1978 "Ethnicity: Problem and Focus in Anthropology", *Annual Review of Anthropology* 7, 379-40.
- CRS (Congressional Research Service)
- 2007 *North Korean Refugees in China and Human Rights Issues: International Response and U.S. Policy Options*, Congressional Research Service, Washington.
- Daniszewski, John
- 2012 "AP opens full news bureau in North Korea", *Associated Press*, d. 16. januar. (Set 14.06.2014 på: www.ap.org).
- Durihana
- 2014 http://www.durihana.net/about_durihana.aspx (set 06.05.2014).
- Ebaugh, Helen Rose og Janet Salzman Chafetz (eds.)
- 2000 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*, AltaMira, Walnut Creek.
- Hagan, Jacqueline og Helen Rose Ebaugh
- 2003 "Calling upon the sacred: Migrants' use of religion in the migration process", *International Migration Review* 37, 1145-53.
- Garcia, Cathy Rose A.
- 2010 "Fortune Tellers Offer Glimpse into Your Future", *Korea Times*, d. 28. januar; (Set 16.10.2013 på: <http://www.koreatimes.com>).
- Guttenfelder, David
- 2013 "North Korea In Widescreen Panoramas of life and landscapes in North Korea", *National Geographic*. (Set 14.06.2014 på: <http://www.nationalgeographic.com>).
- Han, Kyung-Koo
- 2007 "The Archaeology of the Ethnically Homogenous Nation-State and Multiculturalism in Korea", *Korea Journal*, 8-31.
- Helgesen, Geir
- 1991 "Political Revolution in a Cultural Continuum: Preliminary Observations on The North Korean 'Juche' Ideology With Its Intrinsic Cult Of Personality", *Asian Perspective* 15 (1), 187-213.
- Helping Hands
- 2014 *Helping Hands Korea: Who We Are*. (Set 06.05.2014 på: <http://www.helpinghandskorea.org>).
- Hiroshi, Kato
- 2008 "International Refugee Policy and Intervention & Training Plans for Specialized Social Workers", tale givet ved en konference d. 2. april. (Set 06.05.2014 på: <http://www.northkoreanrefugees.com>).
- ICG (International Crisis Group)
- 2006 *Perilous Journeys: The Plight of North Koreans in China and Beyond*, International Crisis Group, Seoul/Brussels.

- Jung, Jin-Heon
- 2011 "Underground Railroads of Christian Conversion: North Korean Migrants and Evangelical Missionary Networks in Northeast Asia", *Encounters* 4, 163-188.
- 2013a "Narrativization of Religious Conversion: 'Christian Passage' of North Korean Refugees in South Korea", *한국언어문화* 50, 269-288.
- 2013b "North Korean Refugees and the Politics of Evangelical Mission in the Sino-Korean Border Area", *Journal of Korean Religions* 4 (2), 147-173.
- Kang, Jin Woong
- 2006 "The Domestic Revolution Policy and Traditional Confucianism in North Korean State Formation: Socio-cultural Perspective", *Harvard Asia Quarterly* 10, 34-45.
- 2011 "Political Uses of Confucianism in North Korea", *The Journal of Korean Studies* 16 (1), 63-87.
- Kang, K. Connie
- 2003 "N. Koreans' Dire Plight Described", *Los Angeles Times*, d. 4. januar.
- Kilbourne, Brock & James T. Richardson
- 1989 "Paradigm Conflict, Types of Conversion, and Conversion Theories", *Sociological Analysis* 50 (1), 1-21.
- Kim, Jong Il
- 1974 "On Some Questions in Understanding the Juche Philosophy", tale til Koreas Arbejderpartis teoretiske propagandister d. 2. april, Foreign Languages Publishing House, Pyongyang; <http://www.naenara.com.kp/en/book/reading.php?1> (set 15.06.2014).
- 1990 "On Having a Correct Viewpoint and Understanding of the Juche Philosophy", tale til Senior officials i hovedkomiteen i Workers' Party d. 25. Oktober, Foreign Languages Publishing House, Pyongyang; <http://www.naenara.com.kp/en/book/reading.php?1> (set 15.06.2014).
- KINU (Korea Institute of National Unification)
- 2013 *White Paper on Human Rights in North Korea*, Korea Institute for National Unification, Seoul.
- 2014 *White Paper on Human Rights in North Korea*, Korea Institute for National Unification, Seoul.
- Kirkpatrick, Melanie
- 2006 "The New Underground Railroad", *The Wall Street Journal*, d. 12. maj.
- Kwon, Okyun
- 2003 *Buddhist and Protestant Korean Immigrants: Religious Beliefs and Socioeconomic Aspects of Life*, LFB Scholarly Publishing LLC, New York.
- Lankov, Andrei
- 2006 "Bitter Taste of Paradise: North Korean Refugees in South Korea", *Journal of East Asian Studies* 6 (1), Lynne Rienner Publishers, Boulder, 105-139.
- Levine, John M., Richard L. Moreland og Hoon-Seok Choi
- 2001 "Chapter four: Group Socialization and Newcomer Innovation", in: Michael A. Hogg og R. Scott Tindale, eds., *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*, Blackwell Publishers Ltd, Hoboken, 86-106.
- Lifton, Robert Jay
- 1961 *Thought Reform and the Psychology of Totalism: The Study of Brainwashing in China*, W.W. Norton & Company, New York.
- Lofland, John og Norman Skonovd
- 1981 "Conversion Motifs", *Journal for the Scientific Study of Religion* 20 (4), 373-385.
- 1983 "Patterns of Conversion", in: Eileen Barker, ed., *Of Gods and Men: New Religious Movements in the West*, Mercer University Press, Macon, 1-24.
- MacKay, D. Bruce
- 2000 "Ethnicity", in: Willi Braun og Russell T. McCutcheon, eds., *Guide to the Study of Religion*, Cassell Limited, London, 259-270.
- McGuire, Meredith B.
- 2008 *Lived Religion: Faith and practice in everyday life*, Oxford University Press, New York.

- Min, Pyong Gap
 1992 "The structure and social functions of Korean immigrant churches in the United States", *International Migration Review* 26, 1370-94.
- 2010 *Preserving ethnicity through religion in American: Korean Protestants and Indian Hindus across generations*, New York University Press, New York.
- Mogensen, Mogens S.
 2007 "Integration og konversion", in: Mogens S. Mogensen & John H.M. Damsager, eds., *Dansk konversionsforskning*, Forlaget Univers, Højbjerg, 72-93.
- Moreland, Richard L. & John M. Levine
 1982 "Socialization in small groups: Temporal changes in individual-group relations", in: Leonard Berkowitz, ed., *Advances in Experimental Social Psychology* 15, Academic Press, New York, 138-192.
- MOU (Ministry of Unification)
 2014 http://www.unikorea.go.kr/index.do?menuCd=DOM_000000105006006000 (set 17.02.2014).
- NSO (National Statistical Office)
 2005 *Population by age, sex and religion*, National Statistical Office, Seoul. (Set 11.04.2014 på: kostat.go.kr).
- OD (Open Doors)
 2014 "North Korea: Believers Say God Is at Work despite Severe Persecution", *Open Doors*, d. 18. februar. (Set 13.06.2014 på <https://www.opendoorsusa.org>).
- OHCHR (Office of the High Commissioner of Human Rights)
 2014 *Basic facts about the UPR*. (Set 11.09.2014 på: www.ohchr.org).
- Reitman, Valerie
 2002 "Leading His Flock of Refugees to Asylum", *Los Angeles Times*, d. 27. oktober.
- Robbins, Thomas og Dick Anthony
 1982 "Deprogramming, Brainwashing and the Medicalization of Deviant Religious Groups", *Social Problems* 29 (3), 283-297.
- Robbins, Thomas
 1984 "Cultist 'Mind Control'", *Sociological Analysis* 45 (3), 241-256.
- Shin, Eun Hee
 2007 "The Sociopolitical Organism: The Religious Dimensions of Juche Philosophy", in: Robert E. Buswell Jr., ed., *Religions of Korea in Practice*, Princeton University Press, Princeton, 517-533.
- Shin, Gi-Wook
 2006 *Ethnic Nationalism in Korea: Genealogy, Politics, And Legacy*, Stanford University Press, Stanford.
- Snow, David A. og Richard Machalek
 1984 "The Sociology of Conversion", *Annual Review of Sociology* 10, 167-190.
- UNGA (United Nations General Assembly)
 2006 *Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006*, 60th session 72nd Plenary meeting d. 16. april, United Nations General Assembly, New York.
- UNHRC (United Nations Humans Rights Council)
 2009a *Compilation Prepared By The Office Of The High Commissioner For Human Rights, In Accordance With Paragraph 15 (B) Of The Annex To Human Rights Council Resolution 5/1*, United Nations Human Rights Council, Geneva.
 2009b *National Report Submitted In Accordance With Paragraph 15 (A) Of The Annex To Human Rights Council Resolution 5/1* Democratic People's Republic of Korea*, United Nations Human Rights Council, Geneva.
 2009c *Summary Prepared By The Office Of The High Commissioner For Human Rights, In Accordance With Paragraph 15 (C) Of The Annex To Human Rights Council Resolution 5/1*, United Nations Human Rights Council, Geneva.
 2014 *Report of the detailed findings of the commission of inquiry on human rights in the Democratic People's Republic of Korea*, United Nations Human Rights Council, Geneva.
- USCIRF (U.S. Commission on International Religious Freedom)

- 2013 2013 Annual Report. (Set 14.06.2014 på: www.uscirf.gov).
- VOA (Voice of America)
- 2014 *The Largest U.S. International Broadcast*. (Set 31.05.2014 på: <http://docs.voanews.eu>).
- Warner, R. Stephen og Judith G. Wittner (eds.)
- 1998 *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration*, Temple University Press, Philadelphia.
- Yi, I-Hwa
- 2006 "Predicting the Future According to The Secrets of Tojeong (Tojeong bigyeol)", *Korea's pastimes and customs: A social history*, Homa and Sekey Books, Hong Kong, 213-220.
- Yim, Yong Soon
- 1983 "Maoism and North Korean Strategic Doctrine", *The Journal of East Asian Affairs* 3 (2), 335-355.

*Mette Hee Læborg, ekstern lektor, cand.mag.,
Institut for Tværkulturelle og regionale studier, Københavns Universitet*